

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2012/27

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NİN TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ İÇERİSİNDEKİ YERİ ve ÖNEMİ

Sumru Bakan

Bu çalışma "GAP BÖLGESİNDE DIŞ TİCARET ve TARIM", başlığı ile Prof. Dr. Ercan UYGUR ve Prof. Dr. İrfan CİVCİR editörlüğünde hazırlanan ve 2004 yılında TEK yayını olarak basılan kitapta yer almaktadır.

Haziran, 2012

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NİN TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ İÇERİSİNDEKİ YERİ ve ÖNEMİ

Sumru Bakan^(*)

1. GİRİŞ

1989'da hazırlanan GAP Master Planı'nın temel amacı GAP Bölgesinin gelişmişlik düzeyini en kısa sürede ülkenin genel düzeyine yükseltmektir. Bu amaç doğrultusunda bölgenin "tarıma dayalı ihracat üssü" haline getirilmesi temel strateji olarak benimsenmiştir. GAP Bölgesi dış ticaretine ABD doları olarak ve Türkiye geneli içinde bakıldığında, dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, GAP Bölgesi dış ticaretinin 1990'lar ortasından bu yana gelişimine bakmaktır. Bu bağlamda özellikle ihracattaki gelişmeler ele alınmakta, ithalat için daha kısa bir değerlendirme yapılmaktadır. Bölüm 2'de GAP Bölgesi ihracatının Türkiye ihracatı içindeki payının gelişimi ve ihracatın mal gruplarına göre dağılımı incelenmektedir. Bölüm 3'de GAP Bölgesi illerine göre ihracatın ve ithalatın gelişimi açıklanmaktadır. Bölüm 4'te sonuçlar değerlendirilmektedir.

2. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ TOPLAM ve MAL GRUPLARINA GÖRE İHRACATI

GAP Bölgesi toplam ihracatının 1996'dan bu yana gelişimi Tablo 1'de yer almaktadır. Türkiye'deki ihracat artışına paralel olarak GAP Bölgesi'nden yapılan ihracatın dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Bununla birlikte, bölge ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı çok düşük bir düzeyde kalmakta ve genel olarak %2'lerde seyretmektedir.

Tablo 1: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam İhracatı

YILLAR	GAP Bölgesi İhracat Hacmi (Milyon Dolar)	GAP Bölgesi İhracatının Türkiye İhracatı İçindeki Payı (%)
1996	405	1.74
1997	619	2.30
1998	547	2.02
1999	577	2.10
2000	556	2.00
2001	640	2.05
2002	584	2.00
2003 Ocak-Eylül	601	2.00

Kaynak: Güneydoğu Anadolu İhracatçıları Birliği, Ocak 2002.

<http://www.gap.gov.tr> ve Güneydoğu Anadolu İhracatçıları Birliği, Aylık İhracat Bülteni, Ocak-Aralık 2002 ve Ocak-Eylül 2003

Türkiye ihracatının %2 gibi çok düşük bir düzeyinde kalan GAP Bölgesi ihracatının yaklaşık olarak %60'ı Gaziantep'ten gerçekleştirilmektedir. Türkiye toplam ihracatının ortalama %1.3'ünü gerçekleştiren Gaziantep'te küçük ve orta büyüklükteki sanayi işletmeleri dış ticarete önemli paya sahiptir.

Öte yandan; bölgeden yapılan ihracatın mal gruplarına göre dağılımını gösteren Tablo 2'ye göre, 2001 ve 2002 yılında olduğu gibi, 2003 Ocak-Eylül döneminde de ihracattan en büyük payı tekstil almakta, bunu hububat ve bakliyat izlemektedir. Buna göre; tekstilin bölgeden yapılan ihracat içindeki payı 2001'de %60'lar düzeyinde iken, 2002'de %71.35'e yükselmiş, 2003 Ocak-Eylül döneminde %65.95 olarak gerçekleşmiştir. Hububat ve bakliyatın payı ise 2001 yılında %15'in altında kaldığı

^(*) Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

halde, 2002 yılında %11.51'e gerilemiş ve 2003 Ocak-Eylül döneminde ise %12.79 düzeyinde kalmıştır.

Tablo 2: Güneydoğu Anadolu Bölgesi İhracatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Mal Grubu	2001	Yüzde Pay	2002	Yüzde Pay	2003 Ocak-Eylül	Yüzde Pay
Tekstil ve Hammaddeler	384.8	60.1	417.3	71.4	396.6	66.0
Hububat ve Bakliyat	95.4	14.9	67.4	11.5	76.9	12.8
Kuru Meyve ve Mamulleri	53.6	8.3	65.4	11.2	49.0	8.2
Canlı Hay. ve Su Ürünleri	18.6	2.9	13.6	2.2	3.8	0.6
Diğer İhracat	88.3	13.8	21.2	3.6	75.2	12.5
TOPLAM	640.7	100.00	584.9	100.00	601.4	100.00

Kaynak: Güneydoğu Anadolu İhracatçıları Birliği, Aylık İhracat Bülteni, Ocak - Aralık 2002 ve Ocak-Eylül 2003

3. ŞANLIURFA ve GAP BÖLGESİNİN DİĞER İLERİNDEN YAPILAN İHRACAT VE İTHALAT

GAP Projesinin yürürlüğe girmesi ve sulu tarıma geçilmesi sonrasında Şanlıurfa, bölge içinde önem kazanmaya başlamıştır. İlin ekonomik yapısı ağırlıklı olarak tarıma dayanmaktadır. Şanlıurfa'da Gayri Safi Hasıla içinde tarım sektörünün payı %43, hizmet sektörünün %40, sanayinin %11 ve inşaat sektörünün payı %6'dır. 1992 yılında çalışmaları başlatılan ve arıtma tesisi dışında 2000 yılında altyapı çalışmaları tamamlanan 1.Organize Sanayi Bölgesi, Evren Küçük Sanayi Sitesi ile Akçakale ve Suruç ilçelerinde bulunan iki küçük sanayi sitesi ilin sanayileşmesinde büyük önem taşımaktadır.

Üçüncü sınıf gümrük kapısı statüsü taşıyan ve 2003 yılı sonunda tamamlanması öngörülen Akçakale Sınır Kapısı da Şanlıurfa ekonomisinde önem taşımaktadır. Sınır Kapısı'nın sınır ticaret merkezi haline getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır (<http://www.sanlıurfa.gov.tr>).

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından yayınlanan illere göre ihracat ve ithalat rakamlarına ilişkin verilerden Tablo 3 ve Tablo 4 oluşturulmuştur. DİE'nin bu verileri Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa, Batman ve Şırnak illerini kapsamaktadır. Tablo 4'de söz konusu iller arasında en fazla ihracatın Gaziantep, sonra sırasıyla Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Batman'dan yapıldığı gözlenmektedir. Şanlıurfa ele alınan dönemde ortalama 8.5 milyon dolarlık ihracat yapmıştır. Diğer yandan Batmandan yapılan ihracat giderek sıfıra inmiştir.

Tablo 3'den görüldüğü üzere Gaziantep'in son yıllarda ihracat üstünlüğü daha belirgin hale gelmiştir. Şanlıurfa'nın ihracatı ise giderek düşüp 2002 yılında 1 milyon dolara inmiştir.

Tablo 3: İllere Göre İhracat Göstergeleri (Milyon Dolar)

GAP Bölgesi İlleri	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Diyarbakır	2	5	4	6	2	2	2
Gaziantep	185	312	360	293	354	472	431
Mardin	58	71	22	23	18	57	28
Şanlıurfa	19	18	9	5	1	6	1
Batman	4	-	-	0	0	0	-
Şırnak	57	118	64	22	53	103	68
Toplam	325	524	459	349	428	640	530

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002;544-545

DİE verilerinden derlenen GAP Bölgesinin 6 ilinin ithalat rakamları Tablo 4'de verilmiştir. Bu Tablodaki bilgilere göre bölgeden en fazla ithalatı yapan da Gaziantep'tir. Şanlıurfa'nın ortalama ithalatı 20 milyon dolardır. Şanlıurfa ithalat bakımından yukarıdaki 6 il içinde üçüncü sırada yer

almaktadır. İhracatının azaldığını da dikkate aldığımızda, Şanlıurfa'nın dış ticaret açığının giderek yükseldiğini belirtmek gerekir.

Tablo 3 ve Tablo 4'den izlenebileceği gibi, Batman'ın ihracatı gibi ithalatı da çok düşüktür. Diğer yandan Şırnak'ın ithalatında son yıllarda bir sıçrama görülmektedir. Ele alınan dönemde Diyarbakır'ın ithalatı oldukça düşüktür, son yıllarda ise sıfıra yaklaşmıştır. Mardin'in de ithalatı düşüktür ve bu ilin dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir.

Tablo 4: İllere Göre İthalat Göstergeleri (Milyon Dolar)

GAP Bölgesi illeri	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Diyarbakır	13	10	0	1	0	2	0
Gaziantep	229	146	134	152	167	152	272
Mardin	5	9	6	11	8	6	16
Şanlıurfa	20	20	18	24	26	8	23
Batman	4	3	2	1	8	0	22
Şırnak	1	1	0	0	107	42	51
Toplam	272	189	160	189	316	210	384

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002: 544-545

Tablo 3 ve 4'teki veriler birlikte değerlendirildiğinde, genel olarak GAP Bölgesinin dış ticaret fazlası olduğu ancak, ithalattaki artış nedeniyle bu fazlanın giderek azaldığı izlenmektedir. Buna karşılık, hem ihracat artışı hem ithalat düşüşü sonucu olarak bölgenin en yüksek dış ticaret fazlası 2001 yılında kaydedilmiştir. GAP Bölgesinde en yüksek dış ticaret fazlasını Gaziantep vermektedir. Mardin'in de az da olsa dış ticaret fazlası vardır. Buna karşılık, Şanlıurfa tablodaki iller arasında en yüksek dış ticaret açığını veren ildir. Batman'ın da dış ticaret açığı vardır.

4. SONUÇ

GAP Master Planı, GAP Bölgesinin gelişmesini, başka unsurlar yanında, tarıma dayalı ihracat ile de sağlamayı amaçlamıştır. Türkiye'nin ihracatı son yıllarda artmış ve GAP Bölgesi ihracatı da benzer bir seyir izlemiştir. Ancak Bölgenin Türkiye toplam ihracatı içindeki payı dalgalanma göstermektedir.

GAP Bölgesinin ihracatına mal grupları itibarıyla bakıldığında 2001-2003 döneminde en büyük payı %66 ile tekstil ve tekstil hammaddeleri almıştır. İkinci sırada %13 ile hububat ve bakliyat ihracatı vardır.

GAP Bölgesinin dış ticareti iller düzeyinde incelendiğinde Gaziantep'in en yüksek ihracata ve ithalata sahip olduğu izlenmektedir. Bu beklenen bir sonuçtur, çünkü Gaziantep bölge içerisinde ileri bir sanayi şehri olma özelliği taşımaktadır. Şanlıurfa'nın ihracatı çok düşük olmasına karşılık ithalat bakımından Gaziantep'ten sonra ikinci sıradadır. Şanlıurfa, bölgede dış ticaret açığı en yüksek illerden birisidir.

KAYNAKÇA

Devlet İstatistik Enstitüsü (2001), Türkiye İstatistik Yıllığı. Ankara: DİE

Devlet İstatistik Enstitüsü (2002), Türkiye İstatistik Yıllığı. Ankara: DİE

Güneydoğu Anadolu İhracatçıları Birliği (2002), *Aylık İhracat Bülteni*, Ocak-Aralık

Güneydoğu Anadolu İhracatçıları Birliği (2003), *Aylık İhracat Bülteni*, Ocak-Eylül

Olçay, Dilek (2001), "İl Ekonomisi İhracat ve İthalat GAP ve Gaziantep",

<http://www.geocities.com/gaziantepweb/dosya-g/main-san.htm>, 14.10.2003

<http://www.gap.gov.tr/Turkish/Osektor/ihracat.html>, 04.06.2003

<http://www.gapturkiye.gen.tr/gap/index.html>, 04.06.2003

<http://www.gaib.org.tr/gap-projesi.htm>, 14.10.2003

<http://www.sanlıurfa.gov.tr/ekonomi/ekonomi.html>, 16.10.2003

<http://www.sanlıurfa.gov.tr/gap/ozel.htm>, 14.10.2003

<http://www.sanlıurfa.gov.tr/gap/master.htm>, 04.06.2003

